

La Segarra entre els lacetans i els ilergetes. Una aproximació a la cultura ibèrica en aquesta comarca

Jordi Pérez i Conill*

IES Ventura Gassol

RESUM:

Aquest resum és fruit d'un treball continuat al voltant del món ibèric a la Segarra. A la baixa densitat d'assentaments, hi hem d'afegir l'escadussera intervenció arqueològica, amb poques dades del període que s'estén des de la 1a Edat del Ferro fins la romanització. Si bé la divisió del període ibèric és convencional, nosaltres hem vist – en el moment de les primeres importacions del segle VI i V aC – un primer impacte al voltant del qual es generen els primers nuclis ibèrics, per bé que el segle IV aC encara és un misteri. El Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella és, potser, l'assentament que aporta més dades vinculades al món ilerget. Tanmateix, no podem donar una visió de conjunt per falta de dades; fonamentalment veiem que tot gira al voltant d'un món ilerget en un sentit perifèric, tancat per l'orografia de l'est de la Segarra en contacte amb el Solsonès i l'Anoia. La centuriació de la ciutat romana de Iesso (Guissona) i noves pràctiques impositives acabarien amb l'hàbitat tradicional ibèric, encara que en alguns casos podria perviure.

PARAULES CLAU:

Orografia, importacions, ilergetes, centuriació.

ABSTRACT:

This summary is the fruit of ongoing work relating to early Iberians who settled in what is today's la Segarra county. In addition to the low density of the settlements, we must also add the scarcity of archaeological work carried out there; there are very few data from the early Iron Age up to the Roman period. Although the division of the Iberian period is conventional, we have observed that it was at the time of the first importations of the 6th and 5th centuries BC that the first impact on the area was felt, and during which the first Iberian settlements were established, but fourth century BC is still a mystery. El Comallaret or Pla de les Tenalles de Granyanella is perhaps the settlement which offers most information related to the world of the Ilergetas (an Iberian people from around present-day Lleida). Thus, an overall view cannot be provided due to the lack of data, although evidence can be seen of how the Ilergeta world spread out up to the outlying land, where the east of la Segarra is limited by the orography bordering the counties of el Solsonès and l'Anoia. The geometrical structure and ordering of the Roman town of Iesso (Guissona), and the new tax collection practices eventually put an end to the traditional Iberian way of life, though occasionally it was able to survive for some time.

KEY WORDS:

Orography, Imports, Pre Roman people around Lleida, Layout, ordering and planning a district.

*JORDI PÉREZ CONILL és llicenciat en Geografia i Història i arqueòleg. Adreça de contacte:jperezconill@hotmail.com

1. Introducció

Aquest treball intenta ser una aproximació a la cultura ibèrica de la Segarra. Diem que intenta ser una aproximació perquè, dels diversos assentaments que es coneixen, solament han estat excavats i publicats els Cortals de Cervera¹ i el Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella² – i d’una manera parcial. Sabem d’una intervenció al Turó de les Forques d’Ivorra³ per part d’uns afeccionats locals a principis dels setanta del segle passat que no ha tingut el ressò ni l’interès dels arqueòlegs, malgrat la seva importància, i tanmateix una excavació d’urgència al Talús del camí del Capell a Cervera⁴ ha identificat un nivell important entre el segle V i el segle IV aC. La resta d’assentaments són totalment inèdits i s’han identificat arran de la troballa de ceràmica a la superfície del lloc.⁵

La dificultat que presenta la cultura ibèrica a la Segarra ve accentuada per una dèbil densitat d’assentaments al nord, com podem veure a Biosca: Les Guixeres de Talteüll (fig. 1, 1) i el Tossal de la Creu (fig. 1, 2), i a Ivorra amb el Turó de les Forques (fig. 1, 3) o la Font de Santa Maria (fig. 1, 4); dèbil densitat que contrasta amb la ribera de l’Ondara al sud, on podem trobar una sèrie d’assentaments, entre els que destaquem Cervera amb els Cortals (fig. 1, 5), Sant Pere el Gros (fig. 1, 6) o el Talús del Camí del Capell (fig. 1, 7), així com el Cementiri de la Móra (fig. 1, 8), la Torre dels Coloms (fig. 1, 9) o el Comallaret o Pla de les Tenalles (fig. 1, 10) a Granyanella. Tot apunta que al sud de la comarca hi hauria una densitat més important d’assentaments concentrada a la ribera de l’Ondara.

¹ Joan B. LÒPEZ; Àngel LAFUENTE, *La vall de l’Ondara (Segarra): noves troballes i revisió dels jaciments ibèrics*, a “Recerques. Terres de Ponent”, IX (1988), pàg. 97-106.

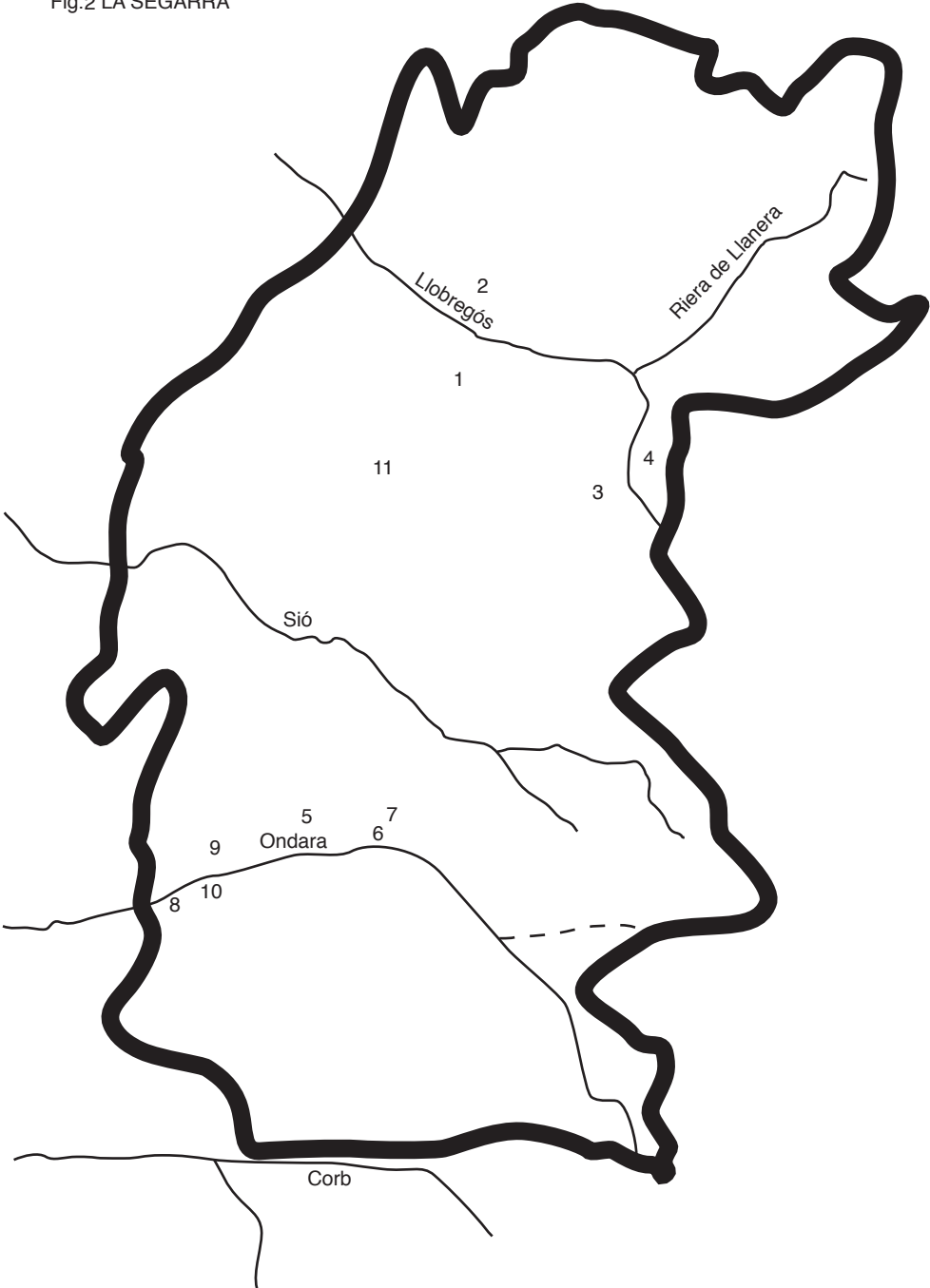
² Jordi PÉREZ I CONILL, *El Comallaret o Pla de les Tenalles de la Móra, Granyanella (la Segarra). Estat de la qüestió*, a “Revista d’Arqueologia de Ponent”, 15 (2005), pàg. 273-291.

³ Emili JUNYENT SÁNCHEZ, *La filiación cultural del Horizonte Ibérico Antiguo en tierras catalanas*, Lleida, 1976 [Tesi Doctoral dirigida per Joan Maluquer de Motes], pàg. 889.

⁴ Informes i memòries. Intervenció arqueològica 2001. Arxiu de l’Àrea del Coneixement i Recerca. Núm. de Reg. 4230.

⁵ Encara que alguns dels assentaments que citem els hem visitat i fins i tot hi hem intervingut, per a aquest treball ens hem basat en la Carta Arqueològica de la Segarra del Servei d’Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Fig.2 LA SEGARRA

Menció apart seria el cas de Guissona (fig. 1, 11). A més d'un assentament de la 1a Edat del Ferro a la Plaça del Vell Pla,⁶ sembla que la presència ibèrica no hauria estat important – pel que coneixem actualment. Caldrà destacar una sitja on aparegueren fragments de ceràmica de vernís roig del segle IV aC,⁷ però sembla que hi pot haver un buit ocupacional que es podria resoldre cap a finals del segle III aC al núm. 16 de la plaça del Vell Pla, però d'una manera puntual, com al Raval del Notari Faus.⁸ De tota manera, aquesta zona es va veure molt dinamitzada arran de la fundació de la ciutat romana de Iesso cap a finals del segle II i/o principis del segle I aC,⁹ on l'element ibèric fou important, pel que podem deduir de la rica epigrafia ibèrica i les restes ceràmiques.¹⁰

2. *Característiques orogràfiques*

Sobre les característiques orogràfiques de la Segarra podem llegir en un treball d'Esther Rodrigo:¹¹ “El relleu d'aquesta zona s'integra dintre de l'anomenat <<altiplà central de Catalunya>> que a la vegada és el sector de la Depressió Central Catalana; es caracteritza per les restes sedimentàries abundants que es van dipositar en el període terciari i pels terrenys oligocènics propis de la conca lacustre que durant l'oligocè ocupava la depressió interior de Catalunya. La composició litològica determina el relleu, ja que l'erosió ha actuat de manera diferent segons la duresa dels materials. Així les capes més dures, calcàries i de gres, constitueixen relleus sobresortints i abruptes. En els punts en què les capes s'han dipositat de manera horitzontal han donat lloc a petites plataformes que, quan hi ha una inclinació més accentuada, determinen uns costers que es descomponen en una sèrie de bancals.

⁶ Joan COLOMINAS, *Poblado ibérico de Guissona*, a “Ampurias”, III (1941), pàg. 35-38.

⁷ *Guissona*, Carta Arqueològica de la Segarra, Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

⁸ *Guissona*, Carta Arqueològica de la Segarra, Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

⁹ Josep GUITART I DURAN, *Recerca arqueològica a Guissona*, a “Iesso I. Miscel·lània Arqueològica” (2004), pàg. 7-9.

¹⁰ Joaquim PERA I ISERN, *Epigrafia ibèrica a la ciutat romana de Iesso (Guissona, la Segarra)*, a “Revista d'Arqueologia de Ponent” (2003), pàg. 237-255.

¹¹ Esther RODRIGO REQUENA, *L'estructuració del territori de Iesso en època romana*, a “Iesso I. Miscel·lània Arqueològica” (2004), pàg. 171-186.

Els límits que presenta aquest altiplà són bastant clars pels costats del sud, nord i est: al nord queda tancat pel Prepirineu, a l'est i al sud queda limitat pel Sistema Mediterrani. A l'oest els límits orogràfics no són tan clars. El marge est de l'altiplà forma la carena divisòria d'aigües entre la conca mediterrània (amb les conques de l'Anoia, el Gaià, el Francolí i el Llobregat) i el Segre amb alçades que oscil·len entre els 700 i els 800 metres. Aquesta plataforma està orientada en sentit nord-est per la banda més elevada i davalla vers el sud-oest en forma de pendent lleuger.

El paisatge hi presenta bàsicament un doble aspecte: per una banda, trobem turons de poca altura que flanquegen llargues valls ofertes amb un relleu molt suau; per l'altra, extenses planúries com la plana de Guissona.

La xarxa hidrogràfica que s'origina en aquesta zona segueix el pendent de les capes geològiques i, per tant, descriu un traçat lleugerament radial. La conca del Segre és la més important de tot l'altiplà i la que té uns afluents de més entitat en aquesta zona: el Llobregós, l'Ondara, el Sió i el Corb. Tots quatre estan orientats de llevant cap a ponent. La major part d'aquests rius desapareixen en arribar a l'Urgell.”

3. *Els límits*

Un dels primers aspectes que es poden apreciar d'entrada és la baixa densitat d'assentaments ibèrics a la Segarra si la comparem amb la de la veïna comarca de l'Urgell. I si ens desplaçem cap a l'est també podem apreciar com, en una franja de nord a sud i d'uns vint quilòmetres a l'est, els assentaments ibers desapareixen¹² fins als escadussers poblats del Solsonès i l'Anoia. Aquest buit ha estat l'argument bàsic per a definir els límits entre els ilergetes i els lacetans. D'alguna manera, aquests límits orientals també vénen avalats per un augment de la irregularitat en el territori i per uns sòls més feréstecs per a l'agricultura, tal i com argumenta Esther Rodrigo més amunt. I tot això seria l'exponent d'una manca de comunicacions, degut bàsicament al fet que els camins serien

¹² Xavier BERMÚDEZ, *El territori ilerget oriental: evolució del poblament i definició de fronteres*, a “Món ibèric als Països Catalans. Homenatge a Josep Barberà i Farràs en el XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà”, 2005, pàg. 441-454.

molt difícils d'est a oest, sobretot quan la ramaderia generaria unes primeres comunicacions des de l'Edat del Bronze de sud a nord.¹³

4. *Primeres importacions*

Amb aquests arguments no volem deixar al marge la tan argumentada via de comunicació del Llobregat-Cardener vers la Ilergècia,¹⁴ però se'ns fa difícil veure-la clara solament seguint el territori: les serres de Rubió, Castelltallat i Pinós poden ser determinants per a entendre aquest fet. Tanmateix, més al sud, la partició d'aigües entre els afluents del Segre i les escorrenties que menen al Llobregat, com les que formaran l'Anoia, definint pel coll de la Panadella, acabarien d'aportar els arguments necessaris per a veure que el més probable seria que en època ibèrica la Segarra basculava més cap al món dels ilergetes més que no pas cap al dels lacetans, almenys en la seva zona sud, a la ribera de l'Ondara.¹⁵ Altrament hauríem de veure el camí de l'Anoia per Prats de Rei i Calaf vers l'alta Segarra com una via tradicional que es potenciaria, des dels primers moments del fenomen de la romanització, amb el que s'ha definit com a *Municipium Sicarrens*.¹⁶

En aquest sentit, veiem més plausible qualsevol comunicació tradicional pel que fa a la Segarra alta, amb assentaments com el Turó de les Forques d'Ivorra, amb presència de ceràmica acanalada de la 1a Edat del Ferro i que ja compta amb la presència de ceràmiques grises amb vores a marlí, ceràmica grisa ibèrica i un sílex àtic Coupe de Vienne de la primera meitat del segle V aC.¹⁷ Aquestes comunicacions serien per camins més meridionals que no pas

¹³ Miquel CURA I MORERA; Jordi PRINCIPAL PONCE, *El Molí d'Espígol (Tornabous): noves constatacions arqueològiques i noves propostes interpretatives entorn al món pre-romà*, a "El poblament ibèric a Catalunya", dins "Laietània" (1993) pàg. 63-83.

¹⁴ Emili JUNYENT SÁNCHEZ, *El primer corte estratigráfico realizado en Roques de Sant Formatge (Serós, Lérida) y algunas consideraciones en torno a la formación de la cultura ilergeta*, a "Separata del Noticario Arqueológico Hispánico. Prehistoria II" (1973), pàg. 288-385.

¹⁵ L'Ondara com a via de comunicació que entronca amb les planes d'Urgell podria ser un camí que vincularia la zona de la baixa Segarra d'una manera directa amb la Ilergècia. D'alguna manera la presència de ceràmica de vernís roig ilergeta i del taller de ceràmica ibèrica pintada de les aus al Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella podria ser un dels indicis més clars.

¹⁶ Joaquim PERA, *Iesso i Sigarra en el marc de la romanització a la Citerior*, a "Revista d'Arqueologia de Ponent" (1997), pàg. 229-236.

¹⁷ Emili JUNYENT SÁNCHEZ, *La filiación cultural del Horizonte Ibérico Antiguo en tierras catalanas*,

els definits per la via del Llobregat-Cardener. El que realment definirà unes rutes de penetració de les primeres importacions gregues a la Segarra pot ser una via de sud a nord i des de la Ilergècia, centrades a la vall de l'Ondara, com és el Talús del Camí del Capell a Cervera, amb un fragment de vernís negre Lamboglia 42 A,¹⁸ i al Comallaret o Pla de les Tenalles a Granyanella, amb un fragment de vernís negre protocampanià amb doble orla de palmetes impreses i combinades i cercles reservats a l'exterior, vers uns moments també de finals del segle V aC i/o principis del segle IV aC, així com un fragment de Càstulo Cup amb les mateixes cronologies.¹⁹

Al voltant d'aquestes primeres importacions, veiem uns primers moments de la cultura ibèrica a la Segarra vessada per un influx que vindria més de l'Anoia, i per una altra banda des d'una via de comunicació que entroncaria cap a la costa tarragonina – que ja hem argumentat en un altre lloc.²⁰ Un exemple clar seria el fragment de figures negres del segle V aC de Ciutadilla en el context proper a la baixa Segarra, ja a la ribera del Corb.²¹ Poc més podem dir d'aquests primers moments, atesa la manca d'excavacions. Tan sols podem parlar dels fragments àtics del Comallaret o Pla de les Tenalles que, pel que coneixem actualment, semblen residuals.

Tot sembla indicar que al Turó de les Forques d'Ivorra, al Talús del Camí del Capell a Cervera i al Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella, a principis del segle IV aC hi ha un canvi: en uns llocs l'hàbitat desapareix; al Comallaret o Pla de les Tenalles s'inicia una nova etapa que veurà el seu moment més significatiu durant el segle III aC.

Lleida, 1976 [Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Joan Maluquer de Motes], pàg. 889.

¹⁸ Informes i Memòries. Intervenció arqueològica 2001. Arxiu de l'Àrea del Coneixement i Recerca. Núm. de Reg. 4230.

¹⁹ Jordi PÉREZ I CONILL, *El Comallaret o Pla de les Tenalles de la Móra, Granyanella (La Segarra). Estat de la qüestió*, a "Revista d'Arqueologia de Ponent", 15 (2005), pàg. 273-291.

²⁰ Jordi PÉREZ I CONILL, *Restes amfòriques púnico-ebusitanes 16 o T.8.1.3.1 i imitacions durant la Segona Guerra Púnica a la Ilergècia oriental (el Pla d'Urgell, Urgell i Segarra)*, a "Miscel·lània Cerverina", 19 (2009), pàg. 7.

²¹ Emili JUNYENT SÁNCHEZ, *La filiación cultural del Horizonte ibérico antiguo en tierras catalanas*, Lleida, 1976 [Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Joan Maluquer de Motes].

5. *El segle IV aC: el gran desconegut*

S'ha parlat molt de la troballa en una sitja a Guissona de ceràmiques de figures roges de ple segle IV aC,²² però no s'han pogut contextualitzar plenament en un hàbitat. També s'ha dit que aquests materials indicarien el punt final de la prolongació de l'assentament de la 1ª Edat del Ferro del Vell Pla.²³ Sigui com sigui, el que representa l'actual estructura urbana de Guissona no ens permet detectar una activitat que entronqui amb la ciutat romana de Iesso.²⁴ Tanmateix, a la resta de la comarca no es detecten vestigis d'hàbitat ibèric. I encara que al Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella apareguin alguns fragments de ceràmiques àtiques de finals del segle V aC i un petit fragment de ceràmica de figures roges,²⁵ no serà fins a ple segle III aC i cap a finals d'aquest segle que veurem revitalitzat l'hàbitat ibèric.

Actualment encara ens falten dades que puguin argumentar aquest buit poblacional durant el segle IV aC a la Segarra, encara que d'alguna manera hi deuria haver algun tipus de població que atragués els elements citats, encara que escadussers. A la dèbil densitat d'assentaments hi haurem d'afegir aquest buit, que serà sobrepasat durant el segle III aC. Algunes de les hipòtesis apunten al gran esclat agrícola de l'Urgell i les Garrigues, que produirà el gran entramat d'assentaments des del segle III aC fins ben entrada la romanització.

6. *El segle III i II aC*

Si hem de parlar d'un assentament ibèric per excel·lència a la Segarra, en l'estat actual dels coneixements, ens haurem de referir al Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella. La seva situació, en una coma que domina un ampli espai del pas de l'Ondara als seus peus, esdevé clara per a entendre el caràcter agrícola que perduraria en un altre assentament recentment trobat: el

²² *Guissona*, Carta Arqueològica del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

²³ Joan COLOMINAS, *Poblado ibérico de Guissona*, a "Ampurias", III (1941), pàg. 35-38.

²⁴ Fins ara no s'han trobat restes que identifiquin la presència continuada de cultura ibèrica a Guissona. I tantmateix sembla que la fundació de la ciutat romana seria ex novo.

²⁵ Jordi PÉREZ I CONILL, *El Comallaret o Pla de les Tenalles de la Móra, Granyanella (La Segarra). Estat de la qüestió*, a "Revista d'Arqueologia de Ponent", 15 (2005), pàg. 273- 291.

de La Rosella, al Talladell, en el límit entre la Segarra i l'Urgell,²⁶ i el que s'ha anomenat La Vila de Paterna,²⁷ tot just a l'altre marge de l'Ondara. El caràcter fluvial dels marges de l'Ondara deuria afavorir una agricultura i una munió d'assentaments, ja en la baixa època ibèrica, que assolirien la romanització.

D'aquesta manera el Comallaret o Pla de les Tenalles tindria la seva plena vigència durant el segle III aC i algunes remodelacions en algun sector a finals del segle III aC, que donarien lloc a una continuïtat fins a un moment imprecís de la primera meitat del segle II aC.²⁸ En aquest cas considerem que les conseqüències de la 2a Guerra Púnica no afectarien aquest hàbitat d'una manera directa i perduraria amb les plenes estructures ibèriques.²⁹ Aquest fet quedaria palès per la localització a l'àrea central de la part superior de la coma d'un edifici públic amb restes ceràmiques púnico-ebusitanes i/o imitacions peninsulars com fragments de T.8.1.3.1 o PE 16, a més d'una munió de fragments de ceràmica campaniana A forma 28 de Lamboglia tardana de diversos individus, així com alguna que altra forma de ceràmica campaniana A 68 de Lamboglia tardana.³⁰ Tot apunta que la desaparició de les estructures plenament ibèriques al Comallaret o Pla de les Tenalles sobrepasa la 2a Guerra Púnica, juntament amb d'altres assentaments ibèrics com el Cementeri de la Móra o la Torre dels Coloms, encara que aquests dos assentaments s'haurien de delimitar.

²⁶ X. SANTESMASSES, *Descobreixen un jaciment amb restes romanes sota el Segarra-Garrigues*, a "Segre" (24 de febrer del 2010), pàg. 14.

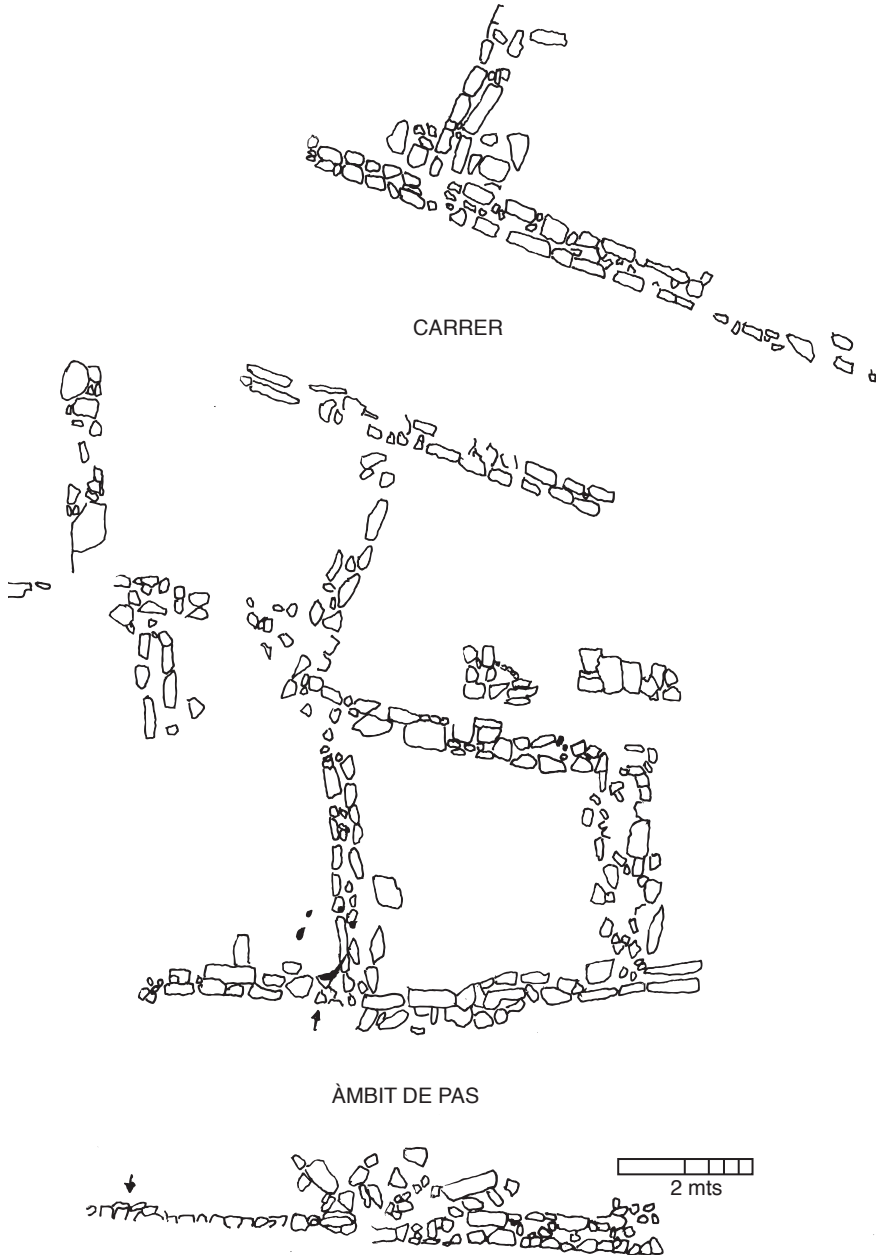
²⁷ Oriol SAULA I BRIANSO, *Paterna: una vil·la romana a la vall de l'Ondara*, a "Urtx", 4 (1992), pàg. 9-21.

²⁸ Jordi PÉREZ I CONILL, *El Comallaret o Pla de les Tenalles de La Móra, Granyanella (Segarra) 1952 – 1991*. [Memòria inèdita presentada al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya]. Se'n pot trobar un exemplar al Museu Comarcal de Tàrraga.

²⁹ Al nostre entendre i, malgrat les preses de partit d'Indíbil i Mandoni durant la Segona Guerra Púnica, els assentaments ibèrics a la Ilergècia juguen un paper d'autèntic rebost per a les tropes cartagineses i romanes. Excepte en l'aventura de la conquesta de la vall de l'Ebre per part d'Indíbil i Mandoni, les tropes romanes no s'enfrontaran a aquests i els assentaments podran continuar durant el segle II aC, també com a rebost per a les tropes de pas cap al centre peninsular, bo i tributant a Roma col·lectivament. Tanmateix, cap a mitjans del segle II aC i atesa la caiguda dels preus observem una crisi i el desmembrament de l'hàbitat tradicional.

³⁰ Aquests dos assentaments han estat identificats per restes ceràmiques en superfície. Fins ara no se n'ha delimitat l'hàbitat i el caràcter.

Fig. 2 ÀREA CENTRE PLA DE LES TENALLES

D'altra banda, nosaltres coincidim amb Xavier Bermúdez³¹ sobre la probabilitat que entre els ilergetes el sistema de propietat seria més d'ús que no pas tal i com s'entén actualment. El caràcter germànic de la societat ilergeta es podria entendre com un dels fets amb els que topa Roma per a desenvolupar un sistema impositiu privat en principi, que no entenem fins a la fundació de Iesso.³² Altra cosa seria explorar el caràcter dels assentaments com La Rosella i Sant Pere el Gros, que arribarien fins a l'època imperial juntament amb Iesso (Guissona). En aquest sentit, també hauríem de contemplar d'altres assentaments, com Les Guixeres de Talteüll, on a simple vista s'aprecien estructures de factura romana.³³

7. *El segle I aC*

D'alguna manera entenem que les fundacions d'Ilerda i Iesso permetrien l'entrada dels ilergetes i alguns sectors de Lacetans a la vida urbana romana – no cal repetir la munió d'elements ibers que té Iesso. Però el caràcter més important que imprimirà Roma a aquestes terres, a més del caràcter urbà, serà el d'un nou règim de propietat privada de la terra, que no es podrà fer des del mateix món urbà ibèric.³⁴ Tot això comportarà un progressiu canvi d'hàbitat, que pot venir potenciat per la centuriació.³⁵ Ara caldrà veure si assentaments

³¹ Xavier BERMÚDEZ LÓPEZ, *L'Urgell en època ibèrica: deconstruint els ilergetes*, a "Urtx", 24 (2010), pàg. 37-53.

³² Fins la fundació ex novo d'Ilerda i Iesso i la parcel·lació del territori amb la centuriació no pensem que s'imposés una tributació privada.

³³ En el transcurs d'una visita a les Guixeres de Talteüll poguérem apreciar els sòcols d'algunes estructures de factura romana. De tota manera – i segons consta a la Carta Arqueològica de la Segarra del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya – s'han recollit fragments ceràmics de Campaniana A típica de finals del segle III aC.

³⁴ Tant al Molí d'Espígol de Tornabous a l'Urgell com al Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella a la Segarra hi ha prou elements per considerar l'existència d'uns edificis públics i àmbits d'emmagatzemament d'uns productes fruit del caràcter col·lectiu de la producció. Amb la progressiva implantació de la tributació privada i el desmembrament de l'hàbitat tradicional ilerget podem veure a la Segarra l'aparició de dos assentaments com La Rosella al Talladell i Sant Pere el Gros a Cervera. Això pot ser una hipòtesi de treball.

³⁵ Seria interessant resseguir assentaments com el Pla de Tàrrega a Altet, Clapers i la Canaleta a l'Urgell, que presenten les mateixes coordenades de longitud i diferent latitud. Això fa pensar a Esther Rodrigo la probabilitat que es disposessin en relació a un *cardo* de la centuriació de Iesso.

com La Rosella al Talladell o Sant Pere el Gros a Cervera, a la vall de l'Ondara, van adaptant les seves estructures urbanes respecte d'assentaments com el Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella.

8. *Conclusions. Elements pendents*

A la baixa densitat d'assentaments en una zona de frontera entre ilergetes i lacetans, caldria afegir la manca de prospeccions i excavacions sistemàtiques en assentaments com el Turó de les Forques a Ivorra o les Guixeres de Talteüll de Biosca, així com acabar de treballar el Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella.

S'hauria de trobar una explicació plausible al buit d'assentaments del segle IV aC, sobretot pel que fa a la manca de continuïtat del poblat de la 1a Edat del Ferro del Vell Pla de Guissona.

Podríem veure un assentament com el del Comallaret o Pla de les Tenalles de Granyanella, de ple segle III aC, com un autèntic assentament deslligat de qualsevol jerarquització de l'hàbitat per la potència dels seus edificis públics i amb continuïtat, ja que va sobrepassar la 2a Guerra Púnica fins a un moment imprecís de la primera meitat del segle II aC.

S'hauria de veure també de ben a prop les característiques urbanes d'assentaments com els de La Rosella al Talladell, Les Guixeres de Talteüll a Biosca o el de Sant Pere el Gros a Cervera, que escapen de la centuriació, per tal de contrastar-los amb els assentaments ibèrics clàssics.